

POPPEN DOOR DE EEUWEN HEEN.

Het poppenspel is erg oud. We vinden het al terug bij de Egyptenaren, de Oude Grieken en de Romeinen. Maar ook in India, China en Indonesië vinden archeologen zeer oude poppen. Waarschijnlijk ontstaat het poppenspel op verschillende plaatsten tegelijk en zorgen ontmoetingen tussen culturen voor een wederzijdse beïnvloeding.

Het poppenspel groeit uit religie en magie. Tijdens religieuze rituelen verstoppen mensen zich eerst achter maskers. Zo verbeelden ze goden, natuurkrachten of geesten. Al snel nemen poppen deze rollen over.

HET OUDSTE POPPENSPEL IN VLAANDEREN.

De oudste afbeelding van een poppenkast dateert van 1344. Ze wordt gemaakt door de Bruggeling Jehan De Gryse. In de middeleeuwen bestaat het poppenspel dus al in West-Vlaanderen. Het is populair bij het gewone volk, maar ook bij de adel en bij de geestelijkheid. De poppen spelen aan het hof, op straat, op de kermis, en zelfs in de kerk.

POPPENSPEL EN TOVERIJ.

Vanaf de 16e eeuw krijgt het poppenspel een slechter imago. Een deel van de burgerij associeert het met bedelaars, marginalen en hekserij. De Spaanse machthebbers zijn bang dat het volkse poppenspel gebruikt wordt om rebelse ideeën te verkondigen. Ook vanuit katholieke hoek is er wantrouwen. De Kerk neemt aanstoot aan eigen interpretaties van Bijbelverhalen. Poppenspel en toverij gaan volgens de Kerk bovendien hand in hand.

Toch verdwijnt het poppenspel niet. In 1594 verleent het stadsbestuur van Ieper bijvoorbeeld de toestemming om op de jaarmarkt een poppenspel te organiseren. Om schandaleuze stukken te vermijden, wordt de inhoud van het marionettentheater wel eerst gecontroleerd.

POESJENELLEN.

De term 'poesjenel' verwijst naar de Italiaanse pop 'Pulcinella' uit de commedia dell'arte, en wordt al in de achttiende eeuw gebruikt om het spel van rondreizende theaters aan te duiden.

Pas aan het begin van de negentiende eeuw vinden we sporen van zogenaamde poesjenellenkelders in Vlaanderen. De Franse overheid schaft de zondagsscholen af, waardoor de Kerk haar greep op de vrijetijdsbesteding van het volk verliest. De poesjenellenkelders zijn erg populair. Kinderen joelen mee met de verhalen. Hun ouders genieten van hoe de poppen de draak steken met lokale machthebbers. De eerste vaste theaters bevinden zich in Antwerpen, Gent, Luik en Brussel. In die drukbevolkte steden is er immers het meeste vraag naar vermaak. Maar ook in Ieper zou er zo'n vast theater geweest zijn.

'TER LERING VAN HET VOLK'

De idee van de 'maakbaarheid van de mens' zorgt ervoor dat het poppenspel in de negentiende eeuw een pedagogische functie krijgt. Poppen dienen nu 'ter lering van het volk'. Ze moeten kinderen en volwassenen tonen hoe ze zich moeten gedragen.

In de tweede helft van de twintigste eeuw wordt het opvoedende aspect opnieuw belangrijk binnen het poppenspel. Het traditionele poppenspel overleeft vanaf de jaren vijftig vooral in de klas. Kinderen vormen nu het voornaamste publiek. Vooral de handpop wordt naar voor geschoven als leermiddel, en leraren werken ingenieuze stukken uit voor hun leerlingen. West-Vlaamse poppenspelers spelen schoolvoorstellingen doorheen het land.

POPPEL OP DE FOOR.

Het grote publiek komt vooral in contact met het poppenspel op kermissen. Al in de middeleeuwen trekken poppenspelers rond van kermis naar kermis. De Vlaamse schrijver Albrecht Rodenbach ziet in de negentiende eeuw als kind op de voor van Roeselare het stuk 'De passie van ons Heer'. Hij raakt onder de indruk van het poppenspel.

Maar aan het begin van de twintigste eeuw worden rondreizende cinema's geduchte concurrenten voor het poppentheater. Ook mechanische kermisattracties zorgen voor een dalende populariteit van het poppenspel.

Tussen 1895 en 1952 speelt de familie Schoonens poppentheater op kermissen in het hele land. De poppen zijn makkelijke 'meeneempoppen'. De poppenhoofden kunnen na elke voorstelling worden gewisseld, en ook de kledij kan makkelijk worden aangepast.

DE KOMST VAN DE TELEVISIE.

De komst van de televisie betekent een extra concurrent voor rondtrekkende poppentheaters. Sommige poppenspelers omarmen het medium en brengen de poppen naar het kleine scherm. Denk maar aan wereldberoemde poppen zoals The

Muppets of Sesamstraat en voor de jongeren minder gekend, "the Thunderbirds". Maar ook in Vlaanderen maken poppen zoals Kraakje, Mon en Tuur en later Samson hun televisiedebuut. Naast de theaters die Pinkie en Luppe brachten, vermelden we ook Theater Pats en Taptoe. In 1969 richt de Ieperse leraar Bart Dejaegher samen met zijn vrouw, kleuterleidster Monique

Mulier, het poppentheater Tientelientje op. Ze treden op in scholen, maar hebben vanaf 1975 ook een eigen televisieprogramma: Pim en Pinkie.

VECHTEN VOOR ERKENNING.

Na 1960 evolueert het internationale poppenspel steeds meer tot een echte kunstvorm. In Vlaanderen moeten de poppentheaters echter blijven vechten voor erkenning. Een belangrijk persoon in die strijd is Jef Contryn. In 1949 geeft hij het eerste Nederlandstalige vaktijdschrift voor poppenspelers uit. In 1962 sticht hij het 'Vlaams Verbond voor Poppenspel', en in 1970 begint hij de School voor Poppentheater. Zo heeft Contryn een belangrijke invloed op heel wat theaters, ook in West-Vlaanderen. Zoon Louis en kleinzoon Paul zetten zijn werk verder. Paul wordt in 2002 voorzitter van het Firmament, het expertisecentrum voor figurentheatererfgoed.

BEWAREN EN VERNIEUWEN.

Sommige West-Vlaamse poppenspelers kiezen er vanaf de jaren 1970 voor om nieuwe wegen te bewandelen. In navolging van internationale tendensen laten ze de poppenkast aan de kant staan. De pop staat nu zelf op het podium. Ze richten hun stukken ook op volwassenen, of experimenteren met nieuwe materialen bij het maken van de poppen.

Andere theaters kiezen er net voor om de traditie te bewaren: ze spelen traditionele stukken in het dialect met oude, handgesneden poppen. Ook in de eenentwintigste eeuw blijft het poppentheater dus vernieuwen én bewaren.

POPPEN IN DE WERELD.

Poppentheater is een universeel fenomeen. Over grenzen en culturen heen nemen spelers technieken en kennis van elkaar over. In 1929 wordt de Union Internationale de la Marionnette of UNIMA opgericht. Na het ontstaan van de Verenigde Naties wordt ze lid van UNESCO. Naast het delen van kennis wil UNIMA de internationale samenwerking tussen poppenspelers versterken. Zij organiseren conferenties en festivals waar de poppenwereld samenkomt. Zulke internationale contacten zijn niet nieuw. Het poppenspel ontstaat in verschillende streken ongeveer tegelijk en speelt in elke cultuur een rol. Door contacten tussen verschillende volkeren worden tradities door de eeuwen heen doorgegeven, overgenomen en aangepast.

AZIË

Azië kent heel uiteenlopende vormen van poppentheater. In Vietnam spelen de poppenspelers in heupdiep water. Het waterpoppenspel is er al sinds de 11e eeuw populair. In die tijd wordt er gespeeld in de overstroomde rijstvelden. Vandaag worden speciale bassins aangelegd. De poppen lijken op het water te dansen, en spelen de hoofdrol in historische en mythologische verhalen.

Indonesië kent dan weer een rijke traditie van schaduwtheater. De wayang-kulit poppen zijn uit buffelleer gesneden en hebben beweegbare armen. Zij bevinden zich tussen een lamp en het doek. Sommige spelen duren de hele nacht. China toont al eeuwenlang meesterschap bij hand-, draad- en schaduwpoppen.

AFRIKA

Poppen spelen in Afrika een belangrijke rol in rituelen, net zoals maskers dat doen. Ze worden vaak gebruikt om mythische verhalen te vertellen. In een traditioneel spel uit Mali beeldt de poppenkast bijvoorbeeld de mythische buffel Sigi uit. De poppenspelers zitten in de kast en spelen boven hun hoofd, terwijl ze met het gevaarte rondansen. Zo lijkt het alsof de poppen op de rug van de buffel zitten.

Het moderne Afrikaanse poppentheater heeft vooral een pedagogische functie. In laaggeletterde gebieden bereiken de poppen heel wat kinderen en jongeren.

EUROPA

Ook in Europa komen verschillende poppentradities met elkaar in contact. Rondtrekkende poppenspelers beïnvloeden plaatselijke gezelschappen. Die drukken dan weer hun eigen stempel op de buitenlandse gebruiken die ze overnemen. Zo trekken Italiaanse poppenspelers vanaf de middeleeuwen door Europa. Via hen bereikt de typisch

Italiaanse pop 'Pulcinella' ook Vlaanderen. Het woord 'poesjenellen' stamt rechtstreeks af van deze figuur. De Italiaanse Pulcinella is de stamvader van het poppenspel. Het typetje draagt steeds een zwart masker voor ogen en neus en

heeft een kwakende stem. De pop vertolkt de stem van het volk, een rol die in onze contreien door Jan Klaassen, en in beperkte mate door de schelmenfiguur 'Tijl' wordt vertolkt.

WEST-VLAANDEREN.

Het West-Vlaamse poppentheater wordt beïnvloed door internationale tendensen. Vooral Duitse poppenmakers drukken hun stempel. Zo heeft Theo Eggink (1901-1965) een belangrijke invloed. Zijn Hohnsteinerpoppen worden op een specifieke manier gesneden en hebben herkenbare, guitige gezichten. Egginks opvolger, de Belg Till De Cock (1915-2010), snijdt meer dan 30.000 poppen in Hohnsteinerstijl. Daarvan komen er heel wat bij West-Vlaamse theaters terecht. Jef Contryn heeft goede contacten met Till De Cock. Via hem bereiken de typische poppen onder andere de West-Vlaamse poppenspelers Joris Dewaele en Wim Verleen.

